

Bør Børson jr.

Bergstaddikteren

☛ Johan Falkberget kom fra fjellbyen Røros og har på en makeløs måte gjort hjemstedet og gruvedrifta der levende gjennom diktningen sin. Navnet hans er uløselig knyttet til bergstaden.

☛ Falkberget var selv gruvearbeider i sin barndom og ungdom og levde et strevsomt liv med hardt fysisk arbeid. For å få tankene bort fra det harde kroppsarbeidet begynte han å skrive. Han skrev om bergmannens liv og det han selv hadde opplevd, han skildret det umenneskelige slitet i gravene og hvordan arbeiderne ble utnyttet av gruveeierne.

☛ Falkberget skrev først føljetonger i lokalavisa Fjell-Ljom og publiserte noen fortellinger i bokform. I 1907, samme år som Olav Duun, Sigrid Undset og Herman Wildenvey ga ut sine første bøker,

Johan Falkberget forteller om arbeidet i gruva som barn.

Foto: NTB / Scanpix

kom romanen *Svarte fjelde*. Med denne boka fikk Falkberget sitt litterære gjennombrudd. Romanen handler om livet og slitet til gruvearbeiderne i bergstaden, et tema han hele tiden skulle vende tilbake til.

Historiefortelleren

✪ Falkberget regnes for en av de store historisk orienterte forfatterne fra 1920- og 1930-årene, og som nyrealist prøvde han å forstå samtida ved å gjenskape fortida.

✪ 1920-årene var tiåret for den historiske romanen. Tida krevde en annen beskrivelse av verden enn den nyromantikerne hadde stått for. Bakgrunnen for den endrede holdningen og den nye skrivemåten blant forfatterne var flere sentrale hendinger, som unionsoppløsningen i 1905, den første verdenskrigen (1914–1918), revolusjonen i Russland i 1917 og ikke minst den økende industrialiseringen og framveksten av en radikal arbeiderklasse.

✪ På samme tid som Sigrid Undset skrev middelalderromaner og Olav Duun

Johan Falkberget viser fram et gammelt borehull fra gruvene på Røros, laget omkring 1730. Foto: NTB / Scanpix

skrev om ætter fire hundre år tilbake i tid, satte Johan Falkberget søkelyset på norsk arbeiderhistorie.

Den fjerde nattevakt

☞ Et av hovedverkene til Falkberget er romanen *Den fjerde nattevakt* fra 1923.

i Handlingen er lagt til begynnelsen av 1800-tallet, og hovedpersonen er presten Benjamin Sigismund, som kommer på kant med de fleste i menigheten.

☞ Presten er hovmodig og stridig og skal gjennom mange prøvelser før han virkelig blir en prest for folket. I tillegg utvikler han et kjærlighetsforhold til Gunhild, en ung kvinne fra bergstaden, enda både han selv og Gunhild er gift. Det ender med at Benjamins kone dør og Gunhilds mann tar sitt eget liv.

☞ *Den fjerde nattevakt* er en vakker fortelling om kjærlighet, men det er også en fortelling om menneskelig påkjenning og lidelse, kort sagt en fortelling om livets skole.

Den fjerde nattevakt på Trødelag teater i 1994.
Foto: Ned Alley / Scanpix

Inge Eidsvåg om
Den fjerde nattevakt

To mektige historiske romanserier

☛ Johan Falkbergets mest ruvende verk er de to historiske roman-seriene *Christianus Sextus* (1927–1935) og *Nattens brød* (1940–1959).

☛ Med trebindsverket *Christianus Sextus* går Falkberget tilbake til 1700-tallet. Det strømmer arbeidere til Røros, mange av dem svenske, for å arbeide i gruva som har fått navn etter kongen: Christian den sjette (Christianus Sextus på latin). De fleste har vandret over fjellet til Røros for å søke

arbeid. Her er sterke skildringer av hardt kroppsarbeid i gruvene, av fattigdom, sult og undertrykking.

☛ Falkberget gjorde grundige studier i lokalsamfunnet før han skrev trilogien, og han satte seg godt inn i alle historiske detaljer. «Ikke noe i miljøet må være galt», sa Falkberget, «ikke noe må hende som ikke kunne være hendt.» *Christianus Sextus* er en romanserie om fattigdom, sult og nød i en krisetid, og en viktig del av norsk arbeiderhistorie.

☛ Det andre store romanverket til Falkberget, *Nattens brød*, omfatter fire bind og kom ut i tidsrommet 1940 til 1959. Også disse bøkene bygger på grundige historiske undersøkelser. Forfatteren går her helt tilbake til 1600-tallet for å vise hvordan gruvearbeiderne på Røros har vært med på å skape tidlig arbeiderhistorie.

☛ I *Nattens brød* er det først og fremst kvinnene som er sliterne, og handlingen er lagt til Gauldalen nord for Røros, der den første gruvedrifta tok til. Gjennomgangs-

Liv Ullmann under innspillingen av filmen An-Magritt på Røros i 1968. Foto: Erik Thorberg / NTB / Scanpix

figuren i bøkene er ungjenta An-Magritt, som kjører malm med okse og slede over vidda fram til smeltehytta. Det er en sterk historie om ei jente som er kommet til verden som et resultat av voldtekt, og der mora tok sitt eget liv etter å ha fått kirketukt og måttet stå i gapestokk.

Bør Børson jr.

☛ I 1920-årene var Arbeiderpartiet det største politiske partiet, og Johan Falkberget var en profilert støttespiller for arbeiderbevegelsen. Blant annet skrev han i Hvepsen, et humoristisk og satirisk vittighetsblad som kritiserte det borgerlige samfunnet.

☛ I 1920 kom *Bør Børson jr.*, en satirisk og ustyrtelig morsom historie om jobbetida under første verdenskrig. Historien hadde først gått som føljetong i Hvepsen. Enda større suksess fikk *Bør Børson jr.* da serien ble gitt ut i bokform. Falkberget tegner et satirisk bilde av jobbetida med børsspekulasjoner, svindel, oppkomlinger og konkurser. Her får spekulantene gjennomgå for at de tjente store penger på andres ulykke i skyggen av verdenskrigen.

Paul Ottar Haga som
Bør Børson jr.
Foto: Berit Roald
/ Scanpix

Paul Ottar Haga spilte rollen som Bør Børson på Det Norske Teatret i 2001. Rolv Wesenlund var Gammel-Bør.
Foto: Knut Erik Knudsen / Scanpix

☞ Bør Børson er stormannsgal og en naiv oppkomling med ufortjent mye flaks, men vi får også sympati med han. Den dumsnille ungen fra Olderdalen driver landhandel og reiser ofte på handelsturer til Trondheim, der han blir fristet både av sjarmerende jomfruer og av innpåsletne aksjespekulanter.

☞ Fortellingen om Bør Børson er fortsatt en populær folkekomedie. Alt i 1929 ble fortellingen dramatisert, og i 1938 ble det

laget en film med Toralf Sandø i rollen som Bør. I 1972 kom musikalversjonen på Det Norske Teatret med Harald Tusberg som regissør og musikk av Egil Monn-Iversen. Rolv Wesenlund spilte Bør Børson, og stykket hadde en enorm suksess. Det førte til at det ble laget film med de samme skuespillerne i 1974.

☞ Seinere har flere amatørteaterlag rundt om i landet satt opp Bør Børson på lokale scener.

Fra en oppsetning i regi av Ung i Valdres i 2008

Bør Børson satt opp av Narvik teaterlag

Avismann, redaktør og politiker

Johan Falkberget på kontoret i 1962. Foto: Sverre A. Børretzen / Aktuell / Scanpix

☞ Falkberget skrev mye gjennom et langt liv, og han sa selv på sine eldre dager at han hadde produsert mer som journalist enn som skjønnlitterær forfatter.

☞ Han begynte som journalist i Røros-avisa Fjell-Ljom. Seinere ble han redaktør for sosialistiske aviser, først Nybrot i Ålesund, deretter Smaalenenes Social-Demokrat i Fredrikstad. Falkberget var

også aktiv skribent i flere tidsskrifter som hadde tilknytning til arbeiderbevegelsen.

☞ Etter at han flyttet hjem til Røros i 1922, fortsatte han med en omfattende journalistisk produksjon, kom med i lokalpolitikken og var varaordfører i to perioder. I 1930-årene var Falkberget også stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet i Sør-Trøndelag, men han sa selv at han likte seg bedre som skribent enn som rikspolitiker.

☞ Falkberget hadde et kristent livssyn, og dette verdisynet kom tydelig fram i det han skrev. Her forfektet han en kristen etikk kombinert med et sosialistisk samfunnssyn.

☞ Mange mente at Falkberget fortjente nobelprisen i litteratur, og i 1949 ble han overrakt «Det norske folks fredspris». 165 000 kr var blitt samlet inn, en svært stor sum den gangen.

